

ÇİĞDEM ÜLKER

Yazmak...
Zamanı Aşmak

Yazarlığın Yaratıcı
Dünyasına Yolculuk

 Remzi Kitabevi

ÇİĞDEM ÜLKER, Hacettepe Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi, aynı üniversitenin felsefe bölümünde İoanna Kuçuradi danışmanlığında master yaptı. Hacettepe Edebiyat Fakültesinde, Makedonya'da Ss. Cyril & Methodius Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde ve Beyaz Rusya'da Minsk Devlet Dilbilim Üniversitesi'nde çalıştı (2012).

Makedonlar için Türkçe 1994'te Üsküp'te Metaforum Yayınevi tarafından basıldı. *Makedonya Türk Edebiyatında Kimlik Sorunu* 1998'de yayımlandı. *Üniversiteler için Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*'nin yazılışında yer aldı (2005); *Eleştirinin Odağında başlığıyla* yazınsal eleştirilerini kitaplaştırdı (2007); *Ekinle Gelen*'de denemelerini ve eleştirilerini yayımladı (2013); *Zamanın Kapıları* (2015); *Sayfaya Yansıyan Hayattır Edebiyat* (2017). *Babil'in Peri Masalları* adlı öykü derlemesini yayına hazırladı ve kendi metinleriyle kitapta yer aldı (2018); *Buluşmalar Zamanlar, Kentler, Kitaplar* Remzi Kitabevi tarafından yayımlandı (2021).

Çağdaş Türk Dili, Hürriyet Gösteri, Hece, Lacivert, Varlık dergilerinde ve *Cumhuriyet Kitap* ekinde yazıyor.

cigdemulker@hotmail.com

ÇİĞDEM ÜLKER

Yazmak...
Zamanı Aşmak

Yazarlığın yaratıcı dünyasına yolculuk

Remzi Kitabevi

YAZMAK... ZAMANI AŞMAK / Çiğdem Ülker

© Remzi Kitabevi, 2022

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayanlar: Öner Ciravoğlu – Nezahat Arslan

Kapak resmi: Vitaly Korovin/Shutterstock

Kapak düzeni: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2115-9

BİRİNCİ BASIM: Aralık 2022

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

İçindekiler

Yazmak... Zamanı Aşmak.....	9
Mitoslardan Başlayarak.....	11
Tecrübe, Sezgi, Dil, Zekâ, 12; Anlatmak, 16; Önce Anlatırız, Sonra Yazarız, 18; Yazmak Anlatmaktır, 19; Yazmak Paylaşmaktır, 20; Her Edebiyat Bir Dilin Edebiyatıdır, 22	
Türkçenin Anlatım Olanakları	24
Söz Varlığı Varsıl Bir Dil, 26; En Önemli Öge Olan Yüklem Son- dadır, 27; Sadece Sözcükler Değil, Ekler de Kurala Uyar, 27; Ses Uyumları Duyumsal Bir Estetik Yaratır, 28; Her Dil Gibi Türkçenin de Kendine Özgü Bir Dünya Anlayışı ve Anlatışı Vardır, 28; Türk- çe Doğayla İç İçe Bir Dildir, 29; Türkçe Somutlama Gücü Yüksek Bir Dildir, 29; Dilin Varsılığı Renk Adlarına Yansır, 30; Doğa Tak- lidi Sesler (Yansıma Sözcükler), Dilin Özgün Alanıdır, 31; Sokak ve Mahalle Adları da Doğayla İlişkilidir, 32; Sözlüğün Yemek Adla- rı Bölümü Şaşırtıcıdır, 32; Aile Adları Sözlüğü Varsıldır, 33; İnsan Adları Özgün Bir Nicelik Taşır, 33; Ayrıntılama Gücü Dikkat Çeki- cidir, 36; Dili Öğrenmek Zaman İster, 37	
Türkçenin Söz Varlığı.....	38
Eş Anlamlılık, 38; Mecazlar ve Deyimler, 39; Atasözleri, 42; İki- meler, 43; Benzetmeler, 44; Kalıp Sözler, 45	
Yazılı Anlatımın Yol Haritası	46
Sözcük Bağlamında, 47; Cümle Düzeyinde , 48; Cümlelerin Uzun- luğu, 48; Paragraf Oluştururken, 49; Metin Oluştururken, 50; Yazı- nın Değerli Taşları: Sözcükler, 51; Duvarı Örerken: Cümlede Sözcük ve Sözcükte Ek, 52; Ayağımıza Takılanlar: Karıştırılan Sözcük- ler, 53; Affedilmezler: Yanlış Yazılan Sözcükler, 55; Anlamı Daral- tan: Moda Sözcükler, 57; Dilin İncelikleri: Yakın Anlamlı Sözcük- ler , 59; Yazarı ve Okuru Yoran: Gereksiz Sözcükler, 61; Cümleyi Hatalı Kılan: Tamlama Yanlışları, 62	

Yazardan Okura Giden Bir Kral Yolu: Cümle.....	64
Sözcük İçin Bir Yer..., 65; Söz Diziminde Sorunlar, 67; Aklın ve Kalemin Hızı Bazen Eşit Değildir , 68; Cümlede Özne, Yüklem Uyumsuzluğu, 71; Bir Cümle Nereye Kadar Uzayabilir ki..., 72; Paragraflar, Sayfalar, 75; Güncel Yazımın Sorun Yaratın Bazı Noktaları, 75	
Dilin Dört Yönü Nasıl Besler Yazarı?	77
Dinleme, 78; Konuşma, 79; Akıl Yürütme Yöntemi Olarak Konuşma, 81; Bedenin Dili de Önemlidir, 82; Okuma, 83; Okur Kendine Sorular Sormaya Başlar, 84; Dört Farklı Okuma Düzeyi, 86; Yazmak İçin Okumak, 87; Yazma, 89; Yazıyı Değerli Kılan Ölçüt Dilin Kullanımıdır, 91; Yazmak ve Yetenek, 92; Yetenek de Bakım İster, 93; Yazınsal Olanı Yazmak, Kendinin Dışına Çıkabilmek, 94; Bütün Sanatlar Gibi Edebiyat da Adanmayı İster, 96; Yaratıcılık, 97; Yaratıcılığı Kışkırtan Durumlar, 98; Düş Gücüyle Kimi Keşifler, 99; Edebiyatın “Anlatma”sı , 100; “Şeyler Görüldüğü Gibi Olsaydı Bilime –ve Edebiyata da– Gerek Kalmazdı”, 102; Yazı Nedir, 104	
Metnin Öğeleri.....	108
Konu, 108; Konu, Her Zaman Vardır, 109; Yazıyı Edebiyat Kılan..., 111; Ne Yazdığın mı Nasıl Yazdığın mı?, 115; Tema (izlek), 116; İleti (Ana Düşünce), 119; Düşüncemizi Metne Yüklemek İçin..., 120; Açık İletili Metin, 121; Örtük İletili Metin, 125; Yorum, 126; Metinde Alegorik Yaklaşımlar ve Metaforik Öğeler, 127; Yazınsal Metinde Dil, 129; Her Dil, Kendi Tadıyla, Kendi Rengiyle..., 130; Dildir, Yazarın Kimlik Kartı..., 131; Metinde Dil İşçiliği, 131; Yazarın Üslubu, 132; Bakış Açısı, 132	
Anlatım Biçimleri ve Yazarın Amacı	138
Bilgilendirme Amacı, 139; Kanıların Değiştirme Amacı, 140; İzlenim Kazandırma Amacı, 143; Bir Olayı Aktarma Amacı, 163; Fındık Kabuğu’ndaki Doğmamış Bir Hamlet, 165	
Yazınsal Metnin Öğeleri	168
Olay, 168; Olay Nedir? Nasıl Gelişir?, 168; Tarihin ve Edebiyatın Malzemesi Olarak Olay, 169; Olay Örgüsü , 170; Kendisiyle Çatışan İnsan Kalbi, 171; Anlatı, “Olay”ın ya da “Durum”un Etrafında Örülür, 172; “Olay”ı Anlatmak, 172; Bir İnsanlık Halini Anlatmak, 173	

Kurgu	177
Eğer Hayatta Varsa Edebiyatta da Vardır, 177; Öykünün Hedefi, Romanın Menzili, 178; Farklı Kurgusal Yaklaşımlar, 181; Metinde Kurmaca, 182; Kurmaca Anını Nasıl Anlatıyorlar?, 184	
Kişiler	191
Tip: Bir İnsanlık Durumunun Aynası, 193; Karakter: Hayattaki Kadar Gerçektir Roman Kişisi, 198; Yazınsal Karakter, Eylemiyle Görünür Olur, 201; Canlı Karakter, 204; Yazar, Karakteri Çeşitli Yollarla Tanıtır , 206; Diyalog Bir Göstergedir, 215; Karakteri İç Konuşmasıyla Tanırız, 218; Karakteri Başkalarının Konuşmalarından Tanırız, 221; Karakterin Bilinç Akışını İzleriz, 223; Rüyalar Herkesi ve Her Şeyi Ele Verir, 227; Bedenin Dili de Konuşur, 236; Bazen Başka Canlılar da Yazınsal Karakterdir, 239; Bir Mezcup, Bir Hayvan, Bir Hasta..., 241; Adı, Karakteri Yansıtır, 245; Bazı Metinlerde Kişilerin Adı Yoktur, 248	
Metinde Mekân	252
Mekâna Sinmiş Duygu, 253; Önce Kentin Adı, 253; Kentler Başrolde , 256; Mekân Bazen Kahramanın Cehennemi Olur, 260; Ev, Mekân Kavramının Birincil Ögesidir, 261	
Metinde Nesnelere Dili	264
Sadece Edebiyatın Değil Başka Alanların da Gerçeğidir..., 267	
Metinde Zaman	271
Tanpınar'da Zaman, 273; Türkçede Zamanın Bölümlenmesi, 275; Zaman Anlamı Taşıyan Bağ-fiiller, 276; Zaman Belirteçleri, 276; Metnin Zamanı, 278; Eylemde Zaman Kayması , 283	
Anlatıcı ve Anlatıcının Bakış Açısı	286
Birinci Tekil Kişili Anlatım (Ben Öyküsel Anlatım), 287; Üçüncü Kişili Anlatım (El Öyküsel Anlatım), 290; Üçüncü Kişili Anlatım-da Sadece Göstermek, 295; İkinci Kişili Anlatım, 296	
Dildir Dünyanın Kilidi, Yazıdır Hayatın Tek ve Emsalsiz Tekrarı	300
Kaynakça	305
Dizin	309

Yazmak... Zamanı Aşmak

Yazmak, yarının kapısını aralamak, ömrümüzün sınırını aşmak, zamanın kilidini açmak demek. Kalemle buluşmak, dilin sonsuz evreninde kendimizi bulmak demek.

Alfabeler farklı da olsa yazı, hepimizin varlık evi, yaşadığımızın kanıtı. Onun kaynağına ulaşmak, sözcüklerin sırrına varmak, okumak ve yazabilmek hayatın en güzel yüzü. Edebiyat, insanın ortak düşü.

Romanlar, öyküler, bütün dilsel yaratılar... Gerçek kıldığımız en güzel hayalimiz, kitaplar. Bu düşü yaşamak için otururuz masanın başına, kalemi alırız elimize. Yolculuk başlar. Şimdi hem tek başımızdayız hem de sözcükler uğuldar etrafımızda. Tek tek duymaya, anlamaya ve yazmaya başlarız. Edebiyat hem herkes içindir hem de kendi kendimize ve yalnız dolaşırız o büyük ormanda.

Bu kitap da öyle... İster kitapları sadece seven biri, ister bir yazı yolcusu olarak okuyun; edebiyatın davetini, sözcüklerin sihri çağrısını ve yazarının nefesini duyacaksınız.

Bu çalışmanın çıkış noktası, beraber çalıştığımız ve edebiyatın hazzını birlikte yaşadığımız arkadaşlarıma ve yazma derslerindeki öğrencilerime bir kaynak sunma düşüncesiydi.

Dil üzerine düşünen, okuyan ve değerlendiren pek çok edebiyat sevdalısının kaynak gereksinimi yaşadıklarının farkındaydım. Bu gereksinim, edebiyat kuramı bilgisine, özgün metinlere ve kendi yazdıklarının değerlendirilmesine olduğu kadar dilin doğru ve yetkin kullanımındaki kurallar bilgisine de yönelik

ti. Okumayı ve yazmayı bir yaşam biçimine dönüştürmek ve bu yolda yürümek isteyen edebiyat yolcuları, her dilin en üst ürününün edebiyat olduğu bilinciyle Türkçenin inceliklerini, sınırlarını, sınırlarını, kurallarını öğrenmek ya da yeniden hatırlamak istiyorlardı.

Sözcükler, cümleler, paragraflar metinlerdeki gizli ve açık anlamlar, noktalamalar üzerinde yıllardır düşünüyoruz. Dilin sınırsızlığı içinde kayboluyor, sonra dönüp düşlerimizi birer öyküye, romana, denemeye dönüştürüyoruz. Bu yüzden bu kitap; sadece edebiyatın anlamını, felsefe, psikoloji ve edebiyat ilişkisini değil Türkçenin yazma sürecindeki olanaklarını da ortaya koyuyor, Türkçenin bir edebiyat dili olarak metinlere yansıyan yüzüne bakıyor. Dilbilgisel yapısına, söz varlığının öğelerine, yazımın kurallarına da yer veriyor. Dile tam anlamıyla sahip olmadan yazılı metin üretemezsiniz düşüncesi üzerinden konuya yaklaşıyor. *Yazmak... Zamanı Aşmak*, hem dilbilgisel hem de kuramsal düzlemde ilerliyor ve yazınsal üretimin bu iki yönünü de ortaya koymaya çalışıyor.

Bu kitap genel anlamda genç yazarlarla yaptığımız edebiyat yolculuğunun yansımalarından oluşuyor. Yazıya geçirebildiklerimiz; zamanın ve unutkanlığın elinden kurtarabildiğim canlı izlenimler. Bazen bir öyküdeki tek bir sözcüğün anlam aralıklarına, cümledeki yerine, metnin iletisine odaklandığımız zamanların sayfaya düşen izleri.

Edebiyatın ne olduğunu; kalemin yolculuğunu kavramak, sonu olmayan, zamanı aşan bir serüven. Bu kitap, edebiyat buluşmalarının bilgisini, duygusunu ve derine sızan tortusunu yakalamaya çalışmaktadır.

Yazmak... Zamanı Aşmak diliyorum ki yeni ufuklar açmakta faydalı olsun, okuma sevgisini ve yazma heyecanını ileri noktalara taşınsın.

Mitoslardan Başlayarak

Güneşin altında durup gökyüzüne bakan, yaşamak için avlanan, gecenin karanlığından korkan, doğanın bunca hiddetini anlamayan ama anlamaya çalışan ilk çağ insanının merakıyla başlamış olmalı her şey. Orada durmuş yukarıya bakarken aklına düşmüş olmalı sorular. Bu dünyanın, yıldızların, göklerin, dağların, denizlerin; canı acıyan, büyüyen, yaşlanan sonra da ölüp yok olan kardeşlerinin ve kendi varlığının bir nedeni olmalıdır elbet.

On bin yıl önceki atamızın değil mi ki tek bildiği kendi varlığıdır; bu görkemli göklere, bu anlaşılmaz güçlere kendininkine benzeyen birer beden yakıştırmış, kendi tanrılarını yapmış, sonra da onlara ölümsüzlük atfetmiş olmalı. Hayal ettiği tanrılar da onun gibidir; acıyla, öfkeyle, kıskançlıkla, bitip tükenmez istekle, hırsla, aşkla donatılmış ve sonsuz yaşamı hak etmiş varlıklar. Taşa çizdiği, topraktan yaptığı odur ve o tanrılara biçtiği hayatlar, ne kadar da benzer kendi hikâyesine...

Hâlâ anlatılır o ilk hikâyeler. Gökyüzü ve yeraltı tanrılarının her şeye hükmettiği, kaderi yönettiği zamansız söylenceler. Önce söz vardı diye başlar kitaplar, mitoslarla yanıtlanmaya çalışılır sorular. Dünyanın her yerinde birbirine benzer bu hikâyeler...

Mitoslar, destanlar, masallar... İnsanın dayanışma, buluşma gereksiniminin ilk ürünleri. Evrenin oluşumunu ve insanın kaderini anlatmaya çalışan isimsiz ozanların bu mitolojik anlatıları edebiyatın ilk ürünleri sayılabilir pekâlâ. Birlikte yaşamak için gerekli erdemler ve yaşama alışkanlıkları Doğulu ve Batılı kavim-

lerin mitoslarında neredeyse aynıdır. Bunlar insanlığın ortak mirasıdır ve mitolojiler, edebiyatın, felsefenin ilk adımlarıdır.

Sanat; sözle, sesle ya da bir başka malzemeyle hayatın bir benzerini yapmaktır, bir öykünmedir der ustalar. Doğrudur. Sanatçı, önce doğayı taklit eder, esini doğadan alır. Sesini dinler, mevsimleri seyrederek, toprağın kokusunu içine çeker, ağaca dokunur, meyvenin tadını alır. Sonra, gördüğü doğanın ve yaşadığı olayın bir benzerini yapar. Sanatçı, ancak çok sonraları, çağlar sonra doğayı ve nesnelere soyutlamayı, düş gücünün sınırlarını gerçeküstü yorumlara taşımayı başaracaktır.

Antik Çağ'da Aristoteles için sanat, aynı zamanda bir bilgidir ve bilgi olması sayesinde insanı mutlu kılar. Aristoteles, edebiyatın felsefeye yakın olduğunu, insanın hayatta olabilecek olanın ardına düştüğünü, edebiyatın (şiirin) evreni anlayabilmenin aslında insanı anlamakla ilgili olduğuna işaret ederken Sokrates, daha ilk adımda "kendini bil" uyarısında bulunur. O "kendini bil" ki hâlâ yazının çiziminin, sesin sohbetin temel koşulu olur, okura yazara yolu gösterir.

Felsefe de edebiyat da insanı bilmenin birer yoludur ve başlangıçta birbirine yakın alanlardır. Zamanla yol ikiye ayrılır ama filozofun dünyayı ve insanı anlama çabası, edebiyatçının çok da uzağına düşmez. Birbirine sarmaş dolaş büyüyecektir felsefenin ve edebiyat ağacının dalları.

Orta Çağ skolastiği, Antik Çağ'ın insanı temele koyan canlı görüşlerini kısıtlayarak da sonraki yüzyıllarda edebiyat ve felsefe, insanla ilgili soruların yanıtını aramaya devam edecektir. Rönesans, XVII. yüzyıldaki gelişmelerin ufku açacak ve aydınlanma çağı, usçu öğretileriyle insanlığın yeni ivmeler kazanmasına temel oluşturacaktır.

Tecrübe, Sezgi, Dil, Zekâ

Daha İlk Çağ'dan beri felsefenin öncelikli sorularından biri dünyayı neyin aracılığıyla kavradığımızdır. Dış dünyayı algı-

lamamızda temel rolü oynayan nedir? Tecrübelerimiz mi, sezgi-lerimiz mi, dilsel gücümüz mü yoksa zekâmımız mı öncelik taşır?

Aydınlanma felsefesi; Descartes, Diderot, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Kant'ın yapıtlarıyla ortaya çıkar. John Locke ve David Hume'a göre insan beyaz bir kâğıt kadar boş bir zihinle dünyaya gelir ve yaşadığı tecrübeler o *tabula rasa*'yı (boş levha) doldurur. Tecrübeyle karşılaşmadan önceki zihnimiz, hiçbir şey yazılmamış boş bir levha gibidir. Onu dolduracak olan yaşayacağımız tecrübelerdir. Tecrübenin iki yönü vardır. Bu iki yön; bilincin dışındaki şeyleri; renkleri, sesleri, biçimleri algıladığımız “dış deney” ile bilincin içinde olup bitenleri; duymayı, düşünmeyi, anımsamayı öğrendiğimiz “iç deney”dir. Aslında yazarlar da edebiyata giden yolun “iç deney ve dış deney”den geçtiğini başından beri bilirler.

Hume ve Locke'tan farklı düşünenler, deneyimin sınırlayıcı bir yönü olduğunu, deneyimli kişinin yenilikleri anlamaya ve uygulamaya mesafeli davrandığını öne sürer. Yazarların genç yaşlarında değerli yapıtlar verdiğini hatırlarsak *tabula rasa*'nın çok erken yaşlarda dolacağını söylemek pek de yanlış sayılmaz. Gençlik, büyük bir cesaretle yenilikleri göze alır ama yıllar kişiyi temkinli kılar.

Henri Bergson XX. yüzyılın sezgici filozofudur, sezgiyi bir bilme yolu olarak düşünür. Bilginin ve kavrayışın temeline “sezgi”yi koyar. Dilin oynadığı rolün bilgimizi sınırladığını oysa zihinsel bir imkânımız olan sezgiyle bütün gerçekliği, geçmişi ve geleceği bir arada kavrayabildiğimizi ileri sürer. Hayatın sınırsız, zamansız, sonsuz ve yaratıcı bir akış olduğunu düşünür. Bu canlı yaşama ve yaratma sürecini *Élan Vital* diye adlandırır. *Élan Vital*, öncesiz sonrasız, kesintisiz bir yaratma zamanıdır. Günlük hayatta sadece şu anı değil, bütün zaman katmanlarını aynı anda düşünebilir ve yarım hayal edebiliriz. Belleğimiz için otuz yıl ile üç gün öncesi arasında bir fark yoktur. Zamanı parçalara bölmez, geçmişi ve şimdiki aynı anda düşünebiliriz. Modern za-

manlarda pek çok yazarın sıklıkla kullandığı *bilinç akışı* yöntemi, filozofun *Élan Vital*'inden izler taşır. Sadece ileriye değil geçmişe, geleceğe ve şimdiki zamana aynı anda ulaşan zihnimizin bu yetisi, öyküde ve romanda yazarın da kendiliğinden başvurduğu varoluşsal bir imkândır.

Edebiyatçılar; *Élan Vital*'e inanan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Ne içindeyim zamanın/Ne de büsbütün dışında/Yekpare geniş bir ânın parçalanmaz akışında" diye tanımladığı zamanı hissederek oturur masa başına. O yekpare zamandan bir parçayı saklamayı ve ona bir iz bırakabilmeyi ümit ederek yazmayı sürdürür.

Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico Philosophicus*'ta "Dünya, nesnelere değil olguların toplamıdır" derken, dilin dünyanın bir resmini verip veremeyeceğini düşünür. Dil ve dünya ilişkisini, dünyayı dille kavrayan bir tutumla temellendirmeye çalışır. Wittgenstein'a göre dilin imkânları gerçekler dünyasının yapısını da belirler, dış dünya, sözcükler ve önermelerle sınırlıdır. Onu dille ifade etmezsek bir anlamı yoktur.

Teleskobunun başındaki bilim insanı, uzaktaki yeni yıldızı görür, ona bir ad koyar, onu dilsel olarak kayıt altına alır. Peki, o ad konulmazsa, o kayıt yapılmazsa yıldız nerededir? Olmak ya da olmamak sorunsalı, dış dünyanın nesnelere için de mi dilsel kodlamaya ihtiyaç duymaktadır? Wittgenstein, dile sınır koyup "Dilimizin sınırları dünyamızın sınırlarıdır" derken kişinin var olma sınırlarını, neredeyse onun sahip olduğu söz varlığıyla eşitler.

Elbette bazılarımızın söz dağarcığı üç yüz, bazılarımızın üç yüz bin sözcüktür. Yaşar Kemal, Türkçeye yeni sözcükler kazandıracak kadar zengin bir dille yazar. Shakespeare'in söz dağarcığının İngilizceye katkısı biliniyor. Edebiyatçı dili her dönemde yeniden kurar. Dil, bir edebiyatçının hayatı onunla gördüğü, olup biteni onunla seyrettiği gözlüğüdür. Yazarın dünyayı dil aracılığıyla anlatmasından oluşur edebiyat.

Immanuel Kant, *Saf Aklın Eleştirisi ve Pratik Aklın Eleştirisi*'nde ham algılarımızı ancak nicelik, nitelik, nedensellik, zaman ve mekân çerçevesi içine yerleştirerek anlaşılır hale getirebilen bir “akıl”dan söz eder. Dış dünyadan gelen alguları zihnimizin belli kalıplara sokarak işlediğini (anlaşılır hale getirdiğini) öne sürer. Ham algıların ilk halleriyle anlaşılamayacağına ve algımızın nesnesi olamayacağına işaret eder. Onları, ancak aklımızın yapısal kalıplarına (kategorilere) koyarak anlaşılabilir kıldığımızı düşünür. Bu formların öncelikle zaman ve mekân kalıpları olduğunu söyler. Zaman ve mekân kavramları aklımızın önsel (*a priori*) olan yapısal özellikleridir. Kant, zamanın ve mekânın bilincini zihnimizin işlevsel bir özelliği olarak düşünür. Kant'ın kategorik kalıplarını has edebiyat eserinin yapısında da izlemek olasıdır.

Bu adımları takip ederek edebiyata bakarsak insan aklının karmaşık ve üst işlevleriyle gerçekleşen edebiyat ürünlerinin, kendiliğinden gelen rastlantısal, başıboş çağrışımlarından ibaret olmadığını fark ederiz. İlhamın perileri gelse bile hızla uçar gider ve kolay kolay geri dönmez. Edebiyat, zihnimizin sentezleyen, tümleyen, birleştirerek yeni bir yapı oluşturan bir üst etkinliğidir. Özgün edebiyat yaratıları, disiplin, kural ve yoğunlaşmayı gerektiren uzun çalışma saatlerinden sonra ortaya çıkar.

Yaratıcı aklın ürünü edebi metinler; –öykü, roman, tiyatro– felsefenin söz ettiği kalıplara, niceliğe, niteliğe, nedensellik bağlantısına, zamanın bilgisine, mekânın çerçevesine, ilişkilerin değişimine dikkat ederek oluşur. Filozofun öngördüğü bilinç basamakları, yazınsal anlatımın da adımlarıdır. Bir edebi yapının kurgusal öğeleri, felsefenin çizdiği bilinç kalıplarıyla hemen hemen aynı yapıyı izler. Edebiyat ile felsefenin yolu metinde defalarca buluşur.

Değil mi ki edebiyat da felsefe gibi dünyayı anlamanın ve hayatı kavramanın bir diğer yoludur; yazarın söylediği ile felsefecinin yorumu elbette sık sık kesişecektir. Filozofun elindeki ışık,

edebiyatçının kaleminde de şavkıyacaktır. İnsanın sesi ve sözü dünyanın sesine karışacak onu daha coşkun kılacaktır. İnsanın yaratıcı gücü Nâzım Hikmet'in "Saman Sarısı"nın dizelerindeki gibi akacaktır:

"Bir ulu ırmak akıyor insanın eli ilk mağaraya ilk bizonu çizdiğinden beri / Sonra bütün çaylar, yeni balıkları, yeni su otları yeni tatlarıyla dökülüyor onun içine ve kurumayan uçsuz bucaksız akan bir odur."

Ne edebiyat bitecektir ne felsefe. İnsanın evrendeki macerası sürdükçe yoldaşımız olacaktır edebiyat. Çağlar boyu "bir ulu ırmak gibi" yanı başımızda.

Anlatmak

Bir dili konuşmaya başlamak, anlatmaya başlamaktır. Çocuk, ilk sözcüklerini öğrenince o eşiği geçer ve her şeyi hızla öğrenmeye başlar. David Hume'un "Konuş ki kim olduğunu göreyim" dediği zorlu sürecin giriş kapısıdır bu. Dil edinimi başlamıştır. Kişi olmanın, "kim" olacağını gerçekleştirmenin yolu açılmıştır artık.

Dilin dinleme, konuşma, okuma ve yazma aşamalarının her biri dil ediniminin basamaklarıdır. Bunlar bilişsel alanın eylemleridir ama konuşmada ses organı da işe karışır. Dilin seslerini duymayı başarabilmek ve kendi sesimizi de duyarak konuşabilmek yıllarımızı alır.

Konuşmak her dil için özel kuralları olan bir alandır. İyi bir konuşma, içeriğinin yanı sıra doğru diksiyon, iyi bir telaffuz, yerinde tonlama ve güçlü vurgulamaya gereksinim duyar.

Konuşmayı, "Sözlü Anlatım" boyutuna taşıyabilmek, çaba isteyen, donanım isteyen süreçtir ama "Yazılı Anlatım"ı oluşturmak daha da zorlu bir çabadır.

Yazı, başlı başına özel bir disiplin alanıdır. Bir durumu yazılı olarak ortaya koymak –yazarak anlatmak– bir bakıma kendi kendimizle yaptığımız özel bir konuşmadır. Konuşmaktan daha

yoğun bir gayreti gerektirir. Öncelikle harfleri tanımayı, hecele-ri ayırt etmeyi, sözcüğü okuyabilmeyi ve soyut kavramı bir sözcükle gösterebilmeyi gerekli kılar. Yazmayı öğrenmek ve yazabilmek insan soyunun önemli eşiklerinden biridir. Yazmaya başlamak hem bireysel planda hem de türümüzün macerasında sıçrama anlarından biridir.

Öte yandan, yaratıcı yazın da diyebileceğimiz kurmacaya dayalı yazılı anlatım; beynimizin gerçekleştirdiği karmaşık ve zorlu bir işlemdir. Kısa bir öykü yazmak bile beynin bütünleyen, sentezleyen, yorumlayan bir çalışma yapmasını gereksinir. Yazmak, ayrıştıran değil inşa eden, dağıtan değil birleştiren eylemdir ve her durumda birleştirebilmek, dağıtmaktan daha zor değil midir?

Elbette dil, anlatımın temel aracıdır. İster yazılı olsun ister sözlü; anlatım, dilsel bir üründür. Algılarımız, sezgilerimiz, tecrübelerimiz, duygularımız dış dünyadan edindiğimiz pek çok izlenim, dilsel kalıpların içinde biçimlenerek nihai anlamı oluşturur.

Carl Gustav Jung, insan zihninin psikolojik işlevlerini *duygu*, *duyum*, *sezgi* ve *düşünme* olarak sıralar. Bu işlevlerin bir aradalığı, birlikte çalışması yine Jung'un deyişiyle *farkındalık* yaratır. Bu farkındalık, yaratıcı cesaretin de bileşenlerinden biridir. Edebiyat yapıtının gereksindiği “özgünlük” kişinin bu bireysel farkındalığıyla ilgilidir. Özgünlük, yazarın gerçeğe kendi gözleriyle bakmasını, ona kendi elleriyle dokunmasını gerekli kılar.

İnsanoğlunun dili, onun türsel bir özelliğidir ama değişik kavimlerin dilleri, farklı yapısal nitelikler taşır. Bu yüzdendir, her dilin edebiyatı, farklı bir dünya algısı sunar; o dili konuşan toplum hakkında kapsayıcı bilgiyi, onun yaşam koşullarını gözler önüne serer.

“Anlatmak” her dil için, her kişi için gereksinimdir. İnsanın mutluluğu arayışıyla da ilgilendirilebilir bu gereksinim. Aristoteles *Nikomakhos’a Etik*'te mutluluk kavramını “*İnsan ruhu*

Çiğdem Ülker, bu kitapta kalemin yolculuğunu kavramaya çalışmanın sonu olmayan, zamanı aşan bir serüven olduğunu vurguluyor.

Yazmak... Zamanı Aşmak, edebiyat konularını hem dilbilgisel hem de kuramsal düzlemde ele alıyor. Yazınsal üretimin bu iki yönünü de tartışıyor ve genç yazarları, yazarlıkta ilerlemek isteyenleri edebiyat yolculuğuna davet ediyor.

İster kitapları sadece seven biri, ister bir yazı yolcusu olarak okuyun; edebiyatın davetini, sözcüklerin sihirli çağrısını ve yazarının nefesini duyacaksınız.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2115-9

9 789751 421159